

בפקודיך אשתעשע

נידונים מרתקים בהלכה והנהגה על סדר הפרשה

אין לסמוך על הדברים להלכה, הנידונים נכתבים לעורך לב המעיין בלבד

"אמדתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם" (לב, כו)

האם ניתן לקבוע זמן שבת ע"פ הסמבטיון?

"אמרו המדקדקים אפורס בכל פאה. ואם כן יהיה טעם "אמרתי" שהיה הרטון לפניו צמדת הדין שיהיו ככה לעולם - מפוזרים בכל פאה, ושיהיה זכרם מאנוש נשנת לעד וכו'. אבל טעמה שאשיחם במקום פאה ובענין שיאמרו עליהם גם אי-הם, לומר שלא ישאר להם שם ושאר צגים - ולא יודע איה מקומם". ... והנה ירמוז לגלות עשרת השבטים שגלו לנהר גזון (מ"ז, ו), הוא שהחכמים קורין סמבטיון. (רמב"ן)

כשיצאו למסע המורכב, ידעו שיהיה מאתגר, שיהיה מעט מפחיד, שיהיה לא נוח. אך עד כדי כך לא חלמו ולא ציפו... לאחר שבועיים של מסע מפרך ביערות ובמדבריות, בו נתקלו בכמעט כל סוגי החיות והטורפות והזוחלים המסוכנים. נמלטו מחיציהם של שבטי פרא עוינים. אך הכל היה שווה עבורם, הם היו חדורי מטרה קדושה. הגביר שעמד מאחורי המסע למציאת עשרת השבטים, השקיע הון רב כדי שיגיעו למקום הזה.

הטלפון הלווייני, מזמן לא קולט. כל קשר לעולם הגדול הופסק. התיק עם לוח השנה ושאר המסמכים נפל באחת הנהרות שנאלצו לצלוח בשחייה. חשבון הימים התבלבל להם לחלוטין, והם הסתפקו איזה יום היום. האם רביעי או חמישי?...

חברי המשלחת תלמידי חכמים, וכבר ישבו על המדוכה מה יעשו מחר לקראת השקיעה, שעל הצד שמחר הוא יום שישי, הרי שהם מחוייבים לשמור שבת, אך כאמור אינם יודעים בדיוק. אחד מהחבורה ציטט מזכרונות המופלא את דברי השו"ע (או"ח סי' שד"מ) "ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל ליבו שכחתו, ומקדש השביעי בקידוש והבדלה וכו'". הרי שיצטרכו לשבות ממלאכה כל ימות השבוע...

הם התקדמו מרחק מה, כשלפתע נגלה לעיניהם מחזה מרגש ומפעים כאחד: נהר רועש וגועש, המשליך ללא הפסקה אבנים לגובה רב. אורכו ורוחבו הצטייר לעיניהם כפי המופיע בתיאורים קדמונים אודות מראהו של נהר הסמבטיון! עמדו שעות ארוכות מול הנהר, מביטים בפלא, ותוהים לדעת האם אכן זה הנהר אליו נכספו להגיע? האם כאן במרחק קצר יפגשו סוף סוף את אחיהם מעשרת השבטים?

אם נותרו להם ספיקות לגבי מהותו של הנהר, אזי למחרת (ביום חמישי או שישי עליהם הם מסופקים) בערבו של יום, קודם שקיעת החמה נח הנהר מזעפו, ובבת אחת פסק מלהשליך אבנים!

כעת הכל התבהר: ברור שזהו הסמבטיון, שנח מזריקת אבניו בשבת, כפי שכתב בספר התשבי לרבי אליהו בחור (ערך סמבטיון): "סמבטיון שם נהר, ואומרים שכל ימי השבוע, חוץ משבת, הוא רץ ומניע אבנים גדולות ואי אפשר לעבור, וזו היא הסיבה שעשרת השבטים שהם נלכדים שם לא יצאו - משום שלא לחלל יום השבת".

ספק נוסף ומשמעותי התברר להם: אם הסמבטיון נח - הווי אומר שכעת שבת! השמחה היתה גדולה ומכופלת. הפזמון "בא שבת בא מנוחה" - קיבל משמעות כפולה עבורם. אלא שעתה החל ויכוח למדני הלכתי בין חברי הקבוצה:

הכלל הוא ש"תורה לא בשמים היא" ולא פוסקים הלכה על פי נס אות או מופת. האם אפשר לפסוק הלכה ולהכריע בוודאות שכעת שבת על פי איתני הטבע - למראה הסמבטיון?

דהנה קי"ל דהקל - קל קודם, "והרי הלא תעשה דלפני עיוור קיל מחלול שבת, דלפני עיוור הוי לא תעשה גרידא, משא"כ חילול שבת הוי חיוב סקילה?"

והגאון הנ"ל כתב לבאר בג' דרכים נפלאות, ונכתוב כאן תירוצו הראשון:

"יש לומר דסבירא ליה לספר חסידים תרתי, חדא כדעת החינוך (מצוה רנ"ו) דבאיסורא דאוב וידעוני איכא צד עבודה זרה, וכעין זה כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' ע"ז ה"ב) דמיני עבודה זרה הן. וכתב במנחת חינוך (שם ס"ג) דמשום הכי הוי ביהרג ואל יעבור דלא גרע משאר אביזריהו דעבודה זרה.

ולכאורה הוא הדין דבן נח מוזהר על איסור בעל אוב כמו שמוזהר על איסור עבודה זרה. וכמבואר בספר חסידים. אכן במנחת חינוך שם כתב שאינם מוזהרים, כמו שלא הוזהרו בפרשת כישוף. [ועיין בש"ך (י"ד סי' קע"ט ס"ק כ"ב) דכתב שבעל אוב אינו עבודה זרה].

ועוד סבירא ליה לספר חסידים כדברי הבעל המאור (סנהדרין ע"ד ב', דגם לפני עוור בעבודה זרה - והיינו שמכשיל השני בעבודה זרה, הוי בדינא

בספר הנפלא 'פלאות עדותיך' (ח"א עמ' פ"ד), מביא להוכיח מדברי 'ספר חסידים' שכתב:

"ושאל לפני אחד הזקנים מי שהולך במדבר ושכח איזה יום הוי שבת ויש שם אוב וידעוני אם יכול לומר לגוי להעלות בזכורו כדי שידע איזה יום, שאם לא יעלה אז, ידע אותו יום שהוא שבת (כמ"ש לעיל שבשבת אי אפשר להעלות מתים באוב)? וענה לו בעל הספר חסידים, דלא יעשה כן מפני שעובר על לפני עיוור לא תתן מכשול, שמכשיל העכו"ם באיסור (ס"ח כ"י פאראמא אות תתתר"ג).

ומבואר מדברי הספר חסידים, שלא יעשה כן רק מפני שעובר על לפני עיוור לא תתן מכשול - שמכשיל העכו"ם באיסור, אך מצד לברר שאכן הוא שבת, שמעיין מדבריו שניתן לסמוך על בירור זה בכדי לידע אימתי שבת, ולא אמרינן דלא בשמים היא.

באותו עניין, ומפני חביבות הדברים, נעתיק למש"כ בסוף ספר 'חדר הורתי' (מהדורה חדשה) מהגאון רבי אברהם גינחובסקי זצ"ל, המברר בדברי הספר חסידים, מדוע באמת שלא ישאל את הגוי מתי שבת,

והשתא נחא דעת ספר חסידים, דכיון דסבירא ליה דבעל אוב הוי עבודה זרה, וסבירא ליה כהבעל המאור דגם בלפני עוור דעבודה זרה יהרג ואל יעבור - הלכך לא שרינן מדינא דהקל הקל תחילה, דאף דלפני עוור קיל מסקילה, מכל מקום כיון דהוי ביהרג ואל יעבור אינו נדחה. אך חידוש הוא לומר שהספר חסידים סבירא ליה תרתא דבעל אוב הוי עבודה זרה וגם דלפני עוור דמי לעבודה זרה.

דיהרג ואל יעבור, (ודלא כהרמב"ן מלחמות שם וכ"ס הנימוקי יוסף והר"ן שם והריטב"א בע"ז ו' ב') ובאמת אי הוי אביזרייהו דעבודה זרה יש לומר דגם לרמב"ן וסייעתו הוי יהרג ואל יעבור מפאת איסור לשאול באוב. אבל הספר חסידים נוקט דרך מפאת לפני עוור ולא מצד האיסור דשואל (ועיין בדברי הרמב"ם פ"א מע"ז הי"ד) ואולי יש לחלק בין שואל לעושה עצמו.

"אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" (לכ, לה)

יין (נסך) מנלן? אמר רבה בר אבא אמר קרא 'אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם', מה זבח אסור צהנאה אף יין נמי אסור צהנאה" (עבודה זרה כג. ב)

מה כפרתו של השותה יין נסך בשוגג?

איש לא הכיר את ההלך הזר ששכב מעולף ברחבת בית הכנסת. זו כבר הפעם השלישית שמנסים להעירו מעלפוננו בעזרת שפיכת כדי מים. בכל פעם הוא מתיישב על הרצפה, וכשמעט מתיישב בדעתו - גונח מעמקי ליבו ושוב מתעלף.

הרוקח של העיירה, ששימש גם כרופא לעת מצוא, הוזעק למקום, וכשהצליח לעוררו שוב, נראה היה שהלה 'נרגע' מעט, ובקול בוכים אמר שאינו צריך רופא, אלא לראות את פני הרב בדחיפות.

יהודים צדיקים, תמכו בו עד שהגיעו לבית הרב. הרבנית שכבר עודכנה על ה'אורח' - הכינה עבורו תה חם ומתוק למען ישיב את נפשו. הרב הביט ביהודי הרטוב במבט רחמאי, נראה הוא כאדם אמיד ומסודר. מעניין מה הביא אותו להתעלף שוב ושוב... לאחר שהאיש לגם מעט, החל לספר את סיפורו כשקולו נשנק:

סוחר פרווה מהעיר קראקא אנכי, ובדרך ליריד עצרתי כאן למנוחה כשאני עייף ורעב. יהודי מקומי כוון אותי לרחוב הראשי שם נמצא בית מזיגה קטן בבעלות יהודי כשר. נכנסתי לבית המזיגה הראשון ברחוב, וביקשתי מהאיש עם הקסקט שמעבר לדלפק - כוס יין אדום, כדי להתחמם מעט מהקור העז השורר בחוץ. שתיתי להנאתי כוס ועוד כוס, שילמתי ושרכתי את דרכי לבית הכנסת הסמוך לתפילת מנחה.

והנה בדרכי ראיתי עוד בית מזיגה ועליו שלט קטן "בית היין - כשר". ברחבת בית הכנסת עצרתי ילד עטור פאות ושאלתי "מה ההבדל בין שני בתי המזיגה ברחוב?". הילד הביט בי בפליאה: "וכי אינך יודע? זה הסמוך הוא בית מזיגה כשר של יהודי, והראשון שייך לגוי בו שותים כל השקצים..."

כשמעתי את תשובת הילד הרגשתי שחרב עלי עולמי: אני, שכל חיי נזהרתי ממאכלות אסורות, **שתיתי יין נסך?! אוי לי שכך עלתה בידי. האם יש תרופה למכתי? מה גדול אסוני!**

היהודי פרץ בבכי מר, והרב חשש שמא יתעלף שוב...

"ולשאלתך האם יש תרופה למכתך, הריני להקריא את דברי רבה הנודע של העיר בה אתה גר - הרמ"א זצ"ל, בשם רבינו הרא"ש (יו"ד סי' קכ"ג, כו): "מי ששותה יין נסך בשוגג, יש אומרים שיתענה ה' ימים נגד ה' פעמים שמוזכר גפן בחומש (ר"ל מלבד משנה תורה) - ויתכפר לו".

"ראשית", פתח הרב בדברי נחמה, "אני מתפעל מגודל היראת שמים שלך. ובודאי ששוכן מרומים הרואה בצערך ויודע ששגגה היא לפניך - מחשיב ומעריך כל פעם שהתעלפת, וכל דמעה ודמעה שלך מתייקרת ועולה בפני כסא הכבוד!"

"עלה אל הר העברים הזה... ומות בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמיק" (לכ, מט-נ)

האם גר הצדק ילך למוקד מהר או לאט?

וילנא. יום טוב שני של גלויות שנת תק"ט. הרובע היהודי ריק מאדם, הכל מסוגרים מפוחדים בבתייהם. בשמחת החג התערב כאב גדול ונורא: בעוד רגעים ספורים יוליכו הצורים, את הקדוש גר הצדק רבי אברהם בן אברהם, לשעבר בן הגרף פוטצקי, דרך רחובות הרובע. במשא ראוותני למען יראו וילמדו, יובילהו למקום העקידה, שם במסירות נפש ישיב את נשמתו הטהורה לבוראה.

והנה נשמעים קול תפילות רגליים, קול המון חוגג ומריע. יהודים אמיצי לב שהציצו בין חרכי החלונות המוגפים, ראו מחזה שלא מן העולם הזה: עדת גויים שפלים מריעים בקול גדול, ובראש השיירה, שני סטרדייטים ארורים מחזיקים ברבי אברהם האזוק בידיו ורגליו. ורבי אברהם פניו מאירות וקורנות, משל חתן הוא הצועד לחופתו. פניו כאש להבה!

צועד הוא רבי אברהם, ולפי הקצב בו יצעד - תלך כל השיירה וההמון. וספק הלכתי גדול בליבו:

מצד אחד אם ילך לאט לאט הרי שמעכב את מיתתו, וכל רגע של חיים כנצח יחשב. ובחרת בחיים! מאידך, הולך הוא לקראת מצוות העקידה שגדולי עולם נכספו לה בעצמם, ולא זכו. מצווה של קידוש השם. **האם כדאי לו להחיש את צעדיו ולהיות מן הזרזים המקדימים למצוות?**

הצדק לעקידה:

השיירה הקולנית, המוליכה את רבי אברהם, משתרכת לאיטה ברחובות היהודים, והנה עוברת היא מתחת לחלוננו של גאון הגאונים - אדוננו רבי אליהו מוויילנא (שהיה אז רק בן כ"ט שנים בלבד). הגאון פותח את חלוננו, וכמו קרא את מחשבותיו של רבי אברהם, וקרא אליו: **"ר' אברהם, לך בזריזות!"** (כן העידו תלמידיו של החפץ חיים ששמעו ממנו. ראה בספר 'הגאון ח' ג עמ' 1099).

ויתכן דהגר"א למד הלכה למעשה להורות לגר ללכת למיתתו בזריזות, ממש רבינו שנזדרז לקיים את דברי ה' ולעלות להר.

הקב"ה אומר למשה רבינו לעלות אל ההר, וכשיגיע לפסגתו יגיע גם עתו, ואז יסתלק מן העולם. כתב מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל ב'טעמא דקרא': "לכאורה כיון שלא אמר לו זמן, **היה יכול למשוך הרבה זמן ולא לעלות, והיה מאריך ימים** (עי' בחז"א סוף נגעים שאין שייך בזה בל תאחר), **ומ"מ משום זריזין מקדימין למצוות נזדרז לקיים מיד**, אע"פ שע"ז ממחר מיתתו. וכבר שיבחוהו חז"ל ע"ז במעשה מדין במדב"ר פכ"ב ס' ב'. ואע"ג שיש בזה פיקוח נפש כיון שהוא מצות הקב"ה לא שייך בזה פיקוח נפש".

ועל פי זה ניתן יהיה להבין את המשך המעשה הנורא של הולכת גר